

Blejsko metodološko srečanje '87,
zbirka METODOLOŠKI ZVEZKI, št. 1,
uredila dr. Anuška Ferligoj, izdajatelj JUS -
Sekcija za metodologijo in statistiko, Ljubljana 1987, (210 str.).

Jeseni 1987 je izšla prva številka Metodoloških zvezkov, ki jih izdaja Sekcija za metodologijo in statistiko pri JUS-u. Urednica zbirke, dr. Anuška Ferligoj, je v predgovoru k novi zbirki izpostavila njen poglavitni namen: za dvig metodološke izobrazenosti sociologov in drugih družboslovcev je potrebno izdajati ustrezne, razumljive in sodobne učbenike..., ki naj po zgledu uspešne metodološke zbirke *Quantitative Applications in the Social Science*, ki jo izdaja založba Sage, obravnavajo zaključene metodološke teme. V prvi številki so objavljeni izbrani referati z Blejskega metodološkega srečanja '87. V naslednji številki zvezkov, ki je izšla letos jeseni, prof. Konstantin Momirovič na odličan način predstavlja izbrane strategije za analizo nominalnih spremenljivk. Prof. K. Momirovič je pred letošnjim, šestim Blejskim metodološkim srečanjem vodil tudi seminar na isto temo. V pripravi sta tudi že naslednji številki Metodoloških zvezkov: izbor referatov z Blejskega metodološkega srečanja '88 in predstavitev poglavitnih metod znotraj analitičnega pristopa razvrščanja enot analize v skupine. Če k temu prištejemo še izredna predavanja, ki jih organizira metodološka katedra na FSPN, mednarodno konferenco *Social Science Methodology* v Dubrovniku in ustanovitev študija družboslovne informatike na FSPN, potem je mogoče reči, da je za jugoslovansko družboslovno-metodološko elito (zbrano predvsem v Ljubljani in Zagrebu) v zadnjih nekaj letih značilna poudarjena aktivnost v smeri razširjanja metodoloških znanj. Ta aktivnost pa ima tudi pomemben stranski učinek. Z njo se namreč metodološka dejavnost v našem prostoru samokonstruira: oblikuje se metodološka skupnost, identificirajo se relevantna področja metodološkega raziskovanja, zarisujejo se meje celotnega korpusa metodoloških vsebin in jasnejše so zahteve, ki jih v metodologiji doseženi "state of the art" postavlja empiričnemu raziskovanju.

Prispevki v prvi številki Metodoloških zvezkov so razvrščeni v tri tematske sklope: splošna metodologija, kvantitativna metodologija in prikaz uporabe kvantitativnih metod, z uvodnim prispevkom Z. Mlinarja o povezanosti razvoja kvantitativne metodologije v sociološkem raziskovanju z družbenimi spremembami. Izbrani referati nikakor ne izčrpajo celotnega opusa možnih tematskih orientacij znotraj metodologije raziskovanja, so pa zato toliko bolj indikativni o poudarkih v dosedanji metodološki usmerjenosti v jugoslovanskem prostoru. V prvem delu zbornika piše F. Mali o ločevanju raziskovalne metodologije in hevristike v nekaterih sodobnih epistemoloških teorijah znanosti, o enostranskem upoštevanju strukturnih momentov znanstvenega spoznanja in poskusih vključevanja konteksta odkritja v znanstveno metodologijo. V. Ilič pokaže na mesto primerjalne analize v študijah K. Marxa, M. Jogan pa opozori na pomen razkrivanja in vrednotenja predpostavk v sociološki teoriji, ker te pogosto odražajo predteoretična razumevanja nekaterih ključnih lastnosti družbenega sveta.

Posebej informativen je prispevek A. Ferligoj v drugem delu zbornika, ki daje izčrpen pregled smeri razvoja kvantitativne metodologije v sociologiji. Kam vse se je v zadnjem obdobju usmeril razvoj kvantitativnih metod? Na področju merjenja se proučujejo merski modeli (najpogosteje kovariančni strukturni modeli), ki omogočajo posredno merjenje latentne spremenljivke preko več merljivih spremenljivk. Raziskujejo se metode za ocenjevanje zanesljivosti in veljavnosti merjenja ter vpliva posameznikove odzivne funkcije na njegov odziv na stimulus (anketno vprašanje). Matematično-statistični postopki, ki predpostavljajo linearnost in večrazsežno normalno porazdelitev spremenljivk, se s sproščanjem predpostavk prilagajajo podatkom, ki tem zahtevam ne zadoščajo. Na drugi strani se razvija metode za analizo podatkov slabše merske lestvice (večrazsežnostno lestvičenje, razvrščanje v skupine, korespondenčna analiza in log-linearni modeli). Na vse več substancialnih področjih se

uporabljajo metode za analizo relacij, še posebej izrazito je njihovo uveljavljanje v strukturalni sociologiji. Razvijajo se tudi metode in dinamični modeli za analizo sprememb v času, večnivojsko analizo, komparativno analizo in analizo vsebine.

Empirično raziskovanje se v našem prostoru sooča z zahtevami, ki so lastne sedanjemu stanju razvoja kvantitativne metodologije: v empiričnem raziskovanju je potrebno kombinirati več različnih metodoloških pristopov in metod, prehajati od osnovnih k zapletenejšim analizam in prilagajati raziskovalne metode raziskovalnim ciljem (A. Ferligoj, str. 76). Kako je mogoče razumeti te zahteve glede na dosedanjo prakso empiričnega raziskovanja? Primer kombiniranja različnih pristopov in metod je uporaba tako pregledovalnih metod kot metod za potrjevanje domnev za namene analize. Uporabnosti nekega pristopa ali metode ne presojava z zunanjimi kriteriji, npr. s kriteriji, ki bi izhajali neposredno iz določenih spoznavno-metodoloških orientacij. Izbor ustrezne metode bi bil na ta način omejen z apriornim ekskluzivizmom ene ali druge metode, ker ta pač ne ustreza naravi spoznavnega procesa. Pri izbiri metode naj bo zato poudarek na tistih kriterijih, ki izhajajo iz samega ustroja metode: npr. predpostavke o linearnosti, tipu porazdelitve, merski veljavi itd., ter njeni primernosti, da odgovori na zastavljena raziskovalna vprašanja. Ne samo, da naj bi pri izboru metode ne bili omejeni z ekskluzivizmom metod, omejili naj se ne bi tudi le z eno samo metodo za analizo. Raziskovalec tako stoji pred zahtevo, da mora večjo pozornost nameniti sami tehnologiji proizvajanja rezultatov z določeno metodo in primerjanju možnosti, ki jih proizvajajo različne tehnologije.

Povečevanje števila razpoložljivih metod za analizo podatkov spremlja diferenciacija kriterijev za normiranje teh metod, t.j. njihove ustreznosti glede na lastnosti podatkov in diferenciacija kriterijev za določanje dopustnih interpretacij glede na izbrano metodo. Zahteve empiričnemu raziskovanju lahko opišemo tudi z abstraktnim modelom tehnologije. J. Pučnik* ugotavlja, da imata oba problema, širjenje in normiranje razpoložljivih sredstev na eni ter diferenciranje kriterijev za določanje dovoljenih intencij na drugi strani, svoj izvor v temeljni asimetrični dihotomiji načina samoproizvajanja kulture. Enako bi veljalo reči tudi za metodologijo. "Vsebine kulture se pri tem (samokonstruiranju kulture kot tehnologije, op. H. I.) nenehno asimetrično delijo na dva neenaka dela: na droben del smotra in na mogočni del bolj ali manj razpoložljivih sredstev" (J. Pučnik, str. 23).

V drugem delu zbornika, namenjenemu prikazu kvantitativnih metod, je objavljen še prispevek na temo optimalnega skaliranja v stupidni regresijski analizi (K. Momirovič, D. Dugič, M. Gradelj), prikazana pa je tudi metoda za primerjavo dveh matrik kroskorelacij (F. Prot, K. Bosnar).

Za vse, ki jih zanima, katere metodološke pristope so izbrali avtorji na različnih področjih empiričnega raziskovanja, in ali se v empiričnem raziskovanju kaj spreminja, bodo zanimivo branje prikazi uporabe kvantitativnih metod. Avtorji proučujejo strukturalne odnose nekaterih karakteristik socialnega statusa nekoč in danes (A. Hošek, K. Momirovič); odnos med statusnimi karakteristikami in rezultati testov intelektualnih sposobnosti v letih 1974 in 1986 (K. Bosnar, F. Prot); socialni status lažje psihično prizadetih učencev v primerjavi s socialnim statusom učencev iz standardne populacije (G. Bala); ter klasifikacijo jugoslovanskih občin glede na strukturo obsojenih kriminalnih dejanj (S. Mrkič, S. Bogosavljevič). "Ljubljanska" empirična sociologija je bila na Metodološkem srečanju '87 zastopana z zanimivima in kvalitetnima prispevkoma študentov seminarja Razvrščanja v skupine (mentor dr. A. Ferligoj) na FSPN. Pristop razvrščanja v skupine so uporabili za razkrivanje dinamike 'branosti' v strukturirani celoti vseh danih časopisov v eni časovni točki - in primerjavi teh celot med različnimi časovnimi točkami (J. Štebe). Avtorjeva domneva je, da je v razviti komunikacijski situaciji odnos medij - občinstvo, kot se kaže skozi strukturo branosti časopisov v slovenskem prostoru, prej izraz celovite družbene situacije, katere del je, kot pa le izolirane medsebojne dinamike (spremembe vsebinske zasnove ali bralskih motivacij). J. Jug, S. Kropivnik in A. Žerdin analizirajo skupine bralcev v Sloveniji glede na časnike, ki jih berejo, ter primerjajo razvrstitve, dobljene na treh časovnih točkah 1975/76, 1981/82 in 1986.

"Ali se metodologija družboslovnega raziskovanja spreminja skladno z dinamiko družbenih sprememb? Koliko metodološka praksa socioloških raziskovanj pravzaprav izraža relativno avtonomijo profesionalnega delovanja samih sociologov?" In: "Ali ni dosežena raven v metodologiji ena od inherentnih dimenzij procesa profesionalizacije in oblikovanja profesionalne oziroma znanstvene kulture, ki se v sociologiji odvija (tudi) po svoji notranji logiki?" To so vprašanja, na katera v uvodni razpravi odgovarja Z. Mlinar. Zanimiva je ugotovitev, da se nam odkrije disonantna slika, če opazujemo empirično raziskovanje glede na uporabo kvantitativnih pristopov: na eni strani inovativne rešitve in "prodori" mednarodnega pomena ter na drugi strani široka fronta raziskovalne prakse, ki globoko zaostaja za raziskovalnimi praksami v razvitejših deželah. Med razlogi, lastnimi procesu profesionalizacije, ki pomembno določajo afirmacijo kvantitativne metodologije v sociologiji Z. Mlinar izpostavi kognitivno anomijo in sektorsko fragmentacijo. Pri prvi gre za odsotnost profesionalnih standardov, bodisi zaradi inercije zdravorazumskega delovanja, bodisi zaradi napačno razumljene "demokratizacije" spoznavne organizacije raziskovalnega procesa, kar oboje odraža nerazvitost profesionalne kulture. Sektorska fragmentacija pa ustvarja ovire difuziji metodološkega znanja. Na drugi strani metodološko delovanje pogojujejo spremembe ideološkega in tehnološkega značaja. Njihovi analizi je posvečen večji del prispevka.

Z. Mlinar meni, da je razlog sektorske fragmentacije v paralelizmu specializiranih dejavnosti, njihovi "miroljubni koeksistenci" in samozadostni izolaciji. Vendar je mogoče razumeti nizko afirmacijo kvantitativne metodologije tudi kot določen način integriranja obeh dejavnosti, sociološkega raziskovanja in razvoja metodologije sociološkega raziskovanja, namreč kot reduciranje kompleksnosti kvantitativne metodologije s strani empiričnega sociološkega raziskovanja. Razlogov seveda ne gre iskati toliko v visoki stopnji specializacije področij, saj je bilo npr. leta 1975 kar 68 % ameriške sociološko-metodološke elite glede na najvišjo doseženo stopnjo izobrazbe sociologov in le 17 % statistikov ali matematikov, ampak predvsem v kontekstualnih značilnostih, ki jih v svojem prispevku prikaže Z. Mlinar. Nova zbirka Metodološki zvezki naj bo zato tudi način avtonomizacije metodološke dejavnosti, čeprav kdaj morda na račun primarnega cilja, to je komunikacije med metodologi in raziskovalci.

Hajdeja Igljč

*Jože Pučnik (1988). Kultura, družba in tehnologija, Znamenja, ZO Maribor.